

Materielle levekår på Svalbard – sysselsatt, midlertidig og trangbodd

Befolkningen i Longyearbyen består av mer resurssterke personer enn befolkningen i Norge for øvrig. Den største forskjellen knytter seg til arbeidsmarkedet. Ni av ti personer over 16 år er i arbeid. Befolkningen i Longyearbyen har høyere utdanning enn den norske befolkningen for øvrig. De fleste har et ønske om et midlertidig opphold. Boligstandarden er dårligere på Svalbard enn i Norge.

Øyvind Kleven

Om undersøkelsen

Statistisk sentralbyrå (SSB) foretok vinteren 2000 en levekårsundersøkelse i Longyearbyen blant alle norske statsborgere over 16 år. Undersøkelsen ble gjennomført på oppdrag fra Svalbard Samfunnsdrift, som på vegne av Svalbard-rådet hadde det administrative ansvaret for prosjektet.

Målgruppen var alle fast bosatte i Longyearbyen over 16 år i perioden 7. februar til 12. mars. Det ble gjennomført intervju med 774 personer, eller 76,4 prosent av målgruppen. Undersøkelsen var lagt opp slik at alle personene skulle svare på en personlig del, mens personene i husholdningsutvalget i tillegg skulle svare på en rekke spørsmål som hadde med hele husholdningen å gjøre. Målgruppen for undersøkelsen omfatter derfor hele den norske bosetningen i Longyearbyen. Resultatene og dokumentasjonen fra undersøkelsen er publisert i rapportene *Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 (Kleven 2000)* og *Levekår i Longyearbyen - En sammenlikning mellom Svalbard og fastlandet (Kleven 2002)*.

Øyvind Kleven er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser (oyvin.kleven@ssb.no).

Hvorfor studere levekår i Longyearbyen?

En forutsetning for norsk suverenitet over øygruppen Svalbard er at det er en fast norsk bosetning der. Helt frem til midten av 1980-tallet var Longyearbyen en såkalt "Company town", hvor Longyearbyen var synonymt med gruveselskapet Store Norske Spitsbergen Kullkompani og vice versa. Kullselskapet var arbeidsgiver, drev skolen, sykehus, boliger, infrastruktur og vareutsalg. Gruvedrift var lenge den viktigste og eneste næringsveien. I begynnelsen av 1990-tallet gikk Staten inn for å legge forholdene bedre til rette for en variert næringsvirksomhet på øygruppen. Gruvedriften har blitt trappet ned, og alternative næringsveier som forskning, høyere utdanning og turisme har ekspandert (St.meld. nr. 50 1990-1991:10). Med det har sammensetningen av befolkningen endret seg. Longyearbyen er i dag et moderne familiesamfunn med barnehager, skole og universitetsstudier, sykehus, kirke, hoteller, kafeer og butikker.

For at myndighetene skal kunne videreutvikle lokalsamfunnet Longyearbyen, er en avhengig av statistikk om området. Under den kalde krigen så norske myndigheter det sannsynligvis som en fordel med minst mulig informasjon om Svalbard i den offisielle statistikken. Forholdene på Svalbard var helt frem til slutten av 1990-tallet unntatt fra offisiell statistikk. Da Longyearbyen var et gruvesamfunn med en stor arbeidsgiver, hadde en muligens også bedre oversikt over befolkningen. Innføringen av et mer variert næringsgrunnlag har antakelig gjort samfunnet mer komplisert. Etter avviklingen av den kalde krigen har etterspørselen etter statistikk om samfunnet på Svalbard blitt større. I 1990 gjennomførte Statistisk sentralbyrå sin første undersøkelse på øygruppen i form av en kombinert pris- og forbruksundersøkelse. I 1999 kom den første Svalbard-statistikken ut, i 2000 foretok SSB en levekårsundersøkelse og i 2001 en forbruksundersøkelse.

Det er i hovedsak tre grupper som etterspør statistikk om Svalbard: Lokale myndigheter som skal styre utviklingen av det lille lokalsamfunnet, interesseorganisasjoner blant folk i Longyearbyen og sentrale myndigheter som bevilger overføringer til øygruppen. Disse tre har i stor grad vært med på å legge premissene og finansierte utformingen av statistikken. Statistikk om Svalbard har også brukere blant journalister og forskere. Det er kanskje litt bemerkelsesverdig at ikke flere tunge forskningsinstitusjoner har interessert seg for øygruppen. Riktignok har Longyearbyen vært et yndet forskningsobjekt for rusforskere på grunn av sitt lave avgiftsnivå på alkohol og tobakk. Men Longyearbyen kan utnyttes som et forskningsobjekt hvor en har fokus på endring fra et ensidig småsamfunn, hvor stat og gruveselskap

tok seg av styringen, til et avansert lokalsamfunn hvor lokalbefolkningen skal styre seg selv. Forskere innen samfunnsfagene kan utnytte Longyearbyen som en kontrast til Norge for øvrig. Siden befolkningen i Longyearbyen har levd etter andre lover og regler enn kongeriket for øvrig, og nå er på vei mot en ordinær kommune, kan dette være en sjanse vi aldri får igjen.

I vurderinger av levekår blant folk på øygruppen må en ta hensyn til at "Longyearbyen er noe for seg selv". Det er problematisk å gi en vurdering av levekår i Longyearbyen sammenliknet med Norge for øvrig på et generelt grunnlag. En må ta hensyn til at befolkningen i Longyearbyen og på fastlandet avviker etter en rekke sentrale kjennetegn. Det er derfor ikke gitt om en skal sammenlikne Longyearbyen som samfunn og fastlandet, om en skal sammenlikne grupper i Longyearbyen med grupper på fastlandet, eller om en skal sammenlikne Longyearbyen med tilsvarende steder på fastlandet. Før vi beskriver levekårene i Longyearbyen gir vi en rask beskrivelse av befolkningen.

Flere menn ...

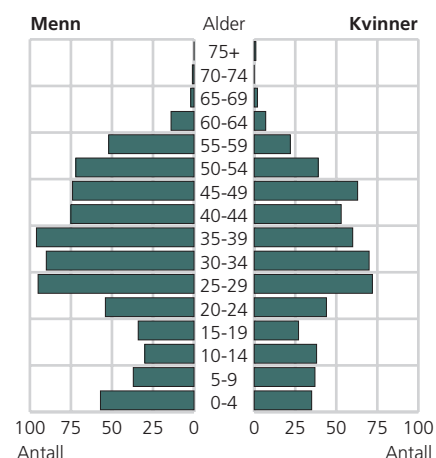
I Longyearbyen bodde det per 1. januar 2001 flere menn enn kvinner. 58 prosent av befolkningen er menn, mens 42 prosent er kvinner. På fastlandet er kvinnene i flertall med et halvt prosentpoeng. Fordelingen mellom menn og kvinner i Longyearbyen har ligget konstant på 59 prosent menn og 41 prosent kvinner helt frem til 2001 hvor det er en liten utjevning mellom kjønnene på 1 prosentpoeng. Til en viss grad er Longyearbyen fortsatt et mannssamfunn, men forskjellene var betydelig større tidligere. Det er interessant at forholdet mellom kjønnene har vært så stabilt fra midten av 1990-tallet og frem til i dag. Det betyr at selv om deler av befolkningen skiftes ut hyppig, så består noen av strukturene (Kleven 2002:12).

... og yngre befolkning enn på fastlandet

Alderssammensetningen i Longyearbyen skiller seg fra alderssammensetningen til befolkningen på fastlandet. Longyearbyen har en større andel blant personer mellom 20 og 60 år enn fastlandet. Figur 1 viser alderspyramiden for Longyearbyen. Den har en annen form enn alderspyramiden i de fleste vestlige industrisamfunn ved at den viser en større andel av befolkningen i arbeidsdyktig alder.

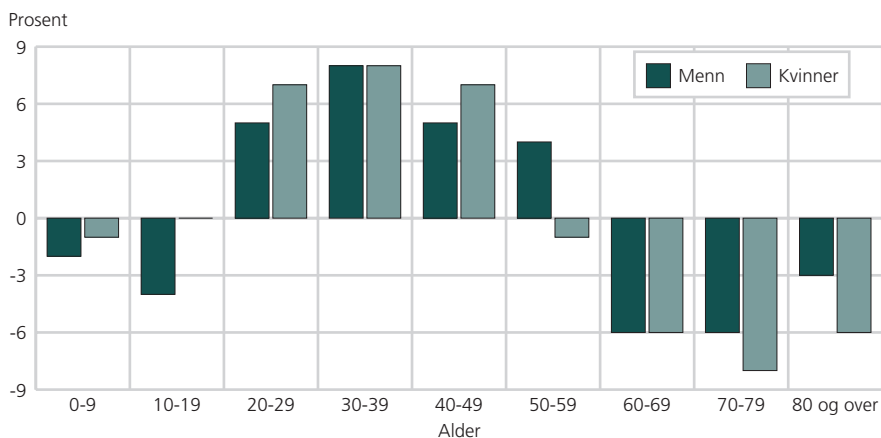
Figur 2 viser den relative forskjellen etter kjønn og alder mellom fastlandet og Longyearbyen. Det vil si at vi har beregnet hvor mange hver aldersgruppe utgjør i prosent i Longyearbyen og på fastlandet, og så trukket disse størrelsene fra hverandre med utgangspunkt i Longyearbyen. Dette er så uttrykt i en figur hvor over 0 betyr at det er flere av denne aldersgruppen i Longyearbyen, mens det er færre hvis stolpen går under 0. Alle differansene er på 8 prosentpoeng eller mindre. Vi ser at det er færre barn under 20 år. For aldersgruppene mellom 20 og 50 år er det flere enn på fastlandet. I aldersgruppen

Figur 1. Alderspyramide for Longyearbyen. 1. desember 1999. Antall personer

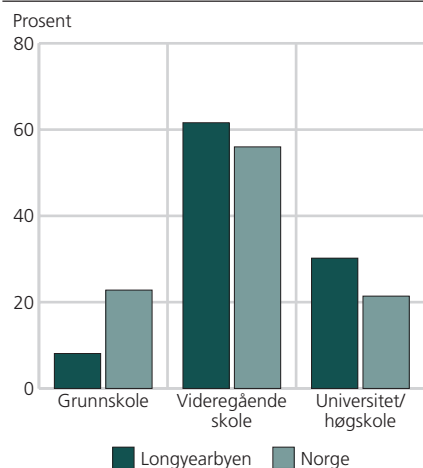
Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000.

Figur 2. Prosentdifferansen i ulike aldersgrupper mellom Longyearbyen og fastlandet, etter kjønn og aldersgruppe

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Befolkningsstatistikk 2000.

Figur 3. Utdanningsnivået blant personer over 16 år i Longyearbyen, per 1. desember 1999 og Norge, per 1. oktober 1999. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Utdanningsstatistikk 1999.

50 til 60 år er det 4 prosentpoeng flere enn på fastlandet for menn, mens det er 1 prosentpoeng færre kvinner. For aldersgruppene over 60 år er det færre enn på fastlandet. Det finnes ingen personer over 74 år i Longyearbyen.

Flere enpersonhusholdninger og færre barnefamilier

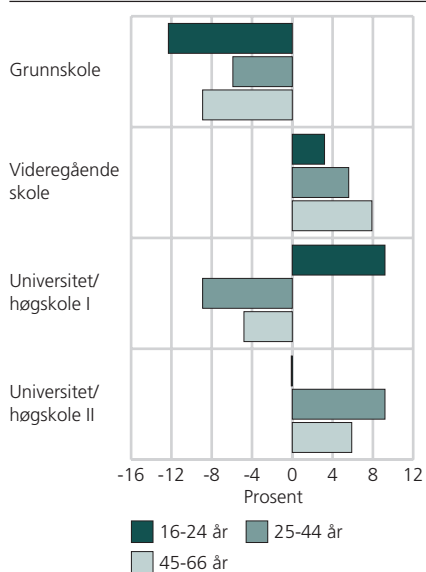
Et viktig strukturelt trekk ved Longyearbyen som samfunn, er at det er langt flere personer som bor alene her enn på fastlandet. 63 prosent av alle husholdningene i Longyearbyen er enpersonhusholdninger mot 40 prosent på fastlandet (tabell 1). Det er liten forskjell mellom Norge og Longyearbyen med hensyn til den relative fordelingen av antall enslige foreldre. På fastlandet er det 5 prosent, på Svalbard 4 prosent. Det er derimot stor forskjell i andelen flerpersonhusholdninger som består av par med barn. Til sammen er det 15 prosentpoeng færre barnefamilier i Longyearbyen enn på fastlandet. 21 prosent av alle husholdningene på Svalbard er barnefamilier.

Flere med høyere utdanning på Svalbard

Befolkningen i Longyearbyen har gjennomsnittlig lengre utdanning enn befolkningen på fastlandet. Figur 3 viser at det er få personer med grunnskole som høyeste utdanning i Longyearbyen, bare 8 prosent mot cirka 23 prosent på fastlandet. Det er også flere med videregående utdanning, mens cirka 30 prosent av Longyearbyens innbyggere har høyere utdanning mot 21 prosent på fastlandet. Figur 4 og 5 viser at Longyearbyens befolkning gjennomgående har høyere utdanning også når vi tar hensyn til forskjeller i kjønn og alderssammensetning. Med hensyn til utdanning er Longyearbyen et elitesamfunn.

Det er store forskjeller mellom menns utdanningsnivå på fastlandet og Longyearbyen etter alle alderskategorier. For de yngste har 3 prosent av mennene mellom 16 og 24 år videregående skole, mens 9 prosent flere har kortere høyere utdanning. For menn mellom 25 og 44 år, samt menn mellom 45 og 66 år, ser vi at de på Svalbard i høyere grad har lang universitetsutdanning.

Figur 4. Utdanningsnivå for menn i Norge og Longyearbyen. Etter alder mellom 16 og 66 år. Prosentdifferanse, Longyearbyen minus Norge

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Utdanningsstatistikk 1999.

For kvinnene ser vi mye av den samme tendensen (figur 5). For de yngste kvinnene, aldersgruppen 16-24 år, ser vi at de i langt større grad har videregående utdanning og kort høyere utdanning enn denne aldersgruppen har på fastlandet. Ser vi på kvinner mellom 25 og 44 år, går det frem at over 20 prosent flere av kvinnene i Longyearbyen har lang universitetsutdanning sammenliknet med denne aldersgruppen på fastlandet. For kvinner mellom 45 og 66 år ser vi den samme tendensen, her har 15 prosent flere av kvinnene i Longyearbyen høyere utdanning.

"Nesten hele folket i arbeid"

91 prosent av alle personer mellom 16 og 74 år i Longyearbyen er i arbeid, mens kun 1 prosent er arbeidsledig (Kleven 2000:49-51). På fastlandet var på samme tid 73 prosent sysselsatte og 3 prosent arbeidsledige (Arbeidskraftundersøkelsen. Statistisk sentralbyrå, Bø og Hugaas Molden 2000: 93). Både på fastlandet og i Longyearbyen er det imidlertid en ikke ubetydelig forskjell mellom kjønnene. For begge kjønn er flere i arbeid på Svalbard enn på fastlandet. 95 prosent av mennene på Svalbard er i arbeid mot 78 prosent på fastlandet (figur 6). Hele 89 prosent av kvinnene på Svalbard er sysselsatt, men 69 prosent av fastlandsbefolkningen er i arbeid. Dette har delvis sammenheng med at det er flere i arbeidsdyktig alder på Svalbard

enn på fastlandet. Det er relativt få personer i alderskategorien 55-74 år i Longyearbyen, disse trekker nok ned gjennomsnittet litt på fastlandet, slik at figur 6 strengt tatt bare viser forskjellen mellom det relative antall i arbeidsstyrken etter kjønn sett bort fra alder.

Eventyrlyst og ønske om naturopplevelse dro de fleste til Svalbard ...

De som bor på Svalbard har tatt et aktivt valg for å bosette seg der. Mange har brutt opp fra familie og venner på fastlandet. For mange er dette en måte å gi seg i kast med en tilværelse litt utenom det vanlige på. Det er et valg man har tatt, ikke et krav. Nesten halvparten oppgir eventyrlyst som en av grunnene til å bosette seg på Svalbard. En stor del har valgt Svalbard på grunn av natur og friluftsmulighetene, og mange har gjort det av hensyn til arbeid og yrke, enten for seg selv eller familiemedlemmer. 20 prosent kom til Svalbard som følge av at partner fikk jobb der, mens 8 prosent kom fordi mor eller far fikk jobb i Longyearbyen.

... mens lav skatt og unike naturopplevelser får folk til å bli

Det er ikke alltid de samme grunnene som gjorde at man reiste til Svalbard i første omgang, som også er grunnen til at man eventuelt blir værende. Lav skatt er en svært viktig grunn for at man velger å bli boende. Motivet om å legge seg opp penger var et poeng for å reise til Svalbard for en firedel, men økonomiske begrunnelser for å bli værende, oppgis som en grunn av over halvparten. Å oppleve natur og friluftsliv ble oppgitt av fire av ti Svalbard-boere som en av grunnene til at de kom dit i utgangspunktet. Mange har tydeligvis fått dette innfridd for hele 66 prosent oppgir at unike naturopplevelser er en av grunnene til at de blir værende i Longyearbyen.

Mellom "rotasjonssamfunn" og fastboende befolkning

Hele 32 prosent av de som er med i undersøkelsen har tenkt å dra fra Svalbard innen to år. Rundt to av fem av de som har vært på Svalbard i mindre enn fire år har tenkt å reise tilbake til fastlandet innen to år. De som har vært på Svalbard en stund, har planer om å bli værende noen år til. Kun en femdel av de som har vært på Svalbard i minst ti år, har tenkt å reise innen to år. Jo lenger man har vært på Svalbard, jo mer usikker er man på sine fremtidsplaner. Over halvparten av de som er på Svalbard nå, svarer at de kommer til å forlate øygruppen innen fire år. Innenfor en fireårsperiode vil altså over halvparten av Longyearbyens befolkning ha blitt skiftet ut. Det er dette som har gitt grobunn til begrepet "rotasjonssamfunnet" som er blitt brukt om Longyearbyen. Men det er også innslag av mange som har vært på Svalbard så lenge at de nesten må regnes som fastboende. Over 20 prosent har vært der i over 15 år.

Gjennomsnittlig botid blant den norske befolkningen på Svalbard er 8,3 år (tabell 5). Det er stor variasjon i befolkningen med hensyn til antall år en har vært på øygruppen. Hele 11 prosent har vært der i under ett år mens 15 prosent har vært der i over 20 år (48 år er det høyeste oppgitte antall år). Omtrent halvparten har bodd på Svalbard i mindre enn fire år. Mens drøye 30 prosent har bodd der over 10 år.

Halvparten av husholdningene tar ett år av gangen

15 prosent av Longyearbyens innbyggere oppgir at de har klare flytteplaner, ytterligere 25 prosent regner med å flytte innen tre år, mens 13 prosent regner med å bo i Longyearbyen i minst tre år til. 44 prosent oppgir at de ikke

Tabell 1. Type husholdning i Longyearbyen (1. desember 1999) og Norge (1998). Prosent

	Longyearbyen	Norge	Differanse
Aleneboere	63	40	23
Mor/far med barn 0-17 år ...	4	5	- 1
Par uten barn .	16	23	- 7
Par med barn 0-17 år	17	31	- 14

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Befolkningsstatistikk. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Ulike grunner til å dra til Svalbard, etter kjønn. Flere grunner kan oppgis. Prosent

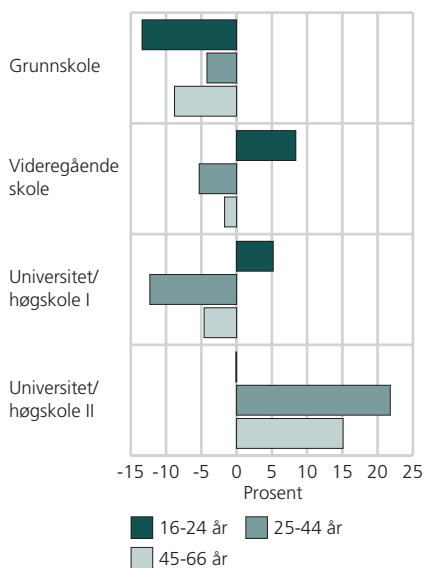
	Alle	Menn	Kvinner
Eventyrlyst	48	49	46
Opplive natur og friluftsliv	41	43	38
Fikk tilbud om bedre jobb	26	33	17
Legge seg opp penger	24	28	19
Ektefelle/samboer/kjæreste fikk jobb ...	20	5	38
Far/mor fikk jobb	8	8	7
Ta seg et friår	6	6	5
Fikk ikke jobb på fastlandet	5	5	5
Bedre sosialt tilbud ..	5	5	5
Andre grunner	17	19	14
Tallet på personer ...	744	415	329

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Foto: Jørn Arsklett Omre/Santoro

Figur 5. Utdanningsnivå for kvinner i Norge og Longyearbyen, etter alder mellom 16 og 66 år. Prosentdifferanse, Longyearbyen minus Norge

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Utdanningsstatistikk 1999.

har noen flytteplaner, men tar ett år av gangen. Kun 2 prosent oppgir at de regner med å bo på Svalbard resten av livet.

Kun 4 prosent eier sin egen bolig på Svalbard, mot 76 prosent på fastlandet

Den største forskjellen mellom Norge og Svalbard med tanke på boforhold, er antallet som eier sin egen bolig. På fastlandet eier 76 prosent av alle husholdninger sin egen bolig, på Svalbard er det kun 4 prosent som eier. Nær syv av ti husholdninger leier bolig, i Norge er det 18 prosent av husholdningene som leier boligen de disponerer. Mens kun 1 prosent av alle husholdninger har fri tjenestebolig på fastlandet, er det hele 27 prosent som disponerer fri bolig i Longyearbyen.

Dårligere bomiljø på Svalbard enn på fastlandet

Ser vi svarfordelingen med hensyn til bomiljø i Longyearbyen opp mot fastlandet, er konklusjonen at befolkningen på Svalbard har dårligere bomiljø (figur 7).

Flere bor trangt på Svalbard

På fastlandet er det kun 7 prosent som bor trangt. Å bo trangt er definert som enten å være aleneboere med ett rom, eller flerpersonehusholdninger med flere personer enn rom. Kjøkken, bad, entre o.l. regnes da ikke som rom. I Longyearbyen er det hele 26 prosent som bor trangt etter denne definisjonen. I den andre enden av skalaen er det hele 48 prosent som bor romslig på fastlandet. Å bo romslig er definert som aleneboere med tre eller flere rom eller flerpersonehusholdninger med dobbelt så mange rom som personer. På Svalbard er det hele 16 prosent færre som kan sies å bo romslig.

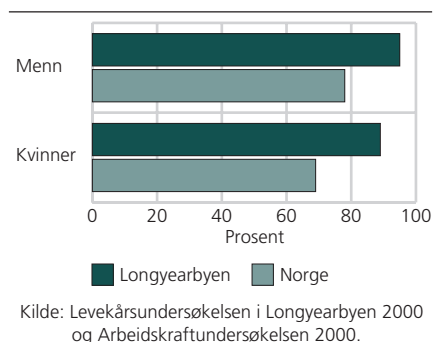
Tre av ti er plaget av støy fra vei eller scootertrasé

16 prosent av den norske befolkning er plaget av støy fra gate eller vei. På Svalbard oppgir hele 32 prosent at de er utsatt for støy fra vei, scootertrasé eller liknende når de oppholder seg i boligen. Selv om dette spørsmålet ikke er helt sammenliknbart med spørsmålet som stilles i levekårsundersøkelsen på fastlandet, viser det at støy i boområdet er et problem for mange i Longyearbyen.

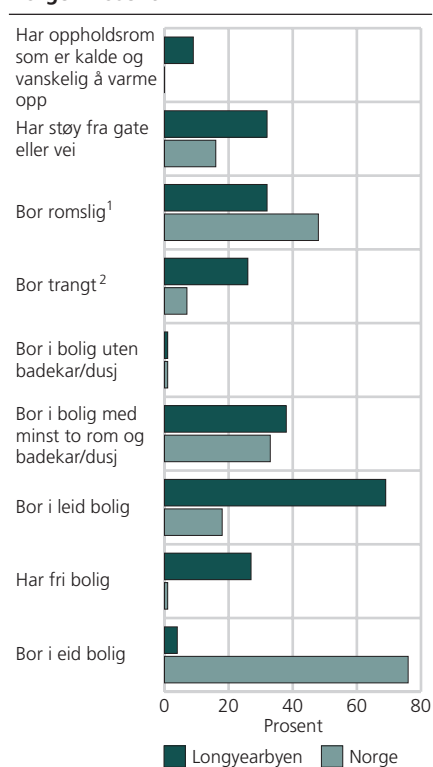
99 prosent har badekar og dusj, en av ti har rom som er kalde

Kun 1 prosent bor i bolig uten badekar eller dusj i boligen. Dette er som på fastlandet. En av ti oppgir at de har oppholdsrom som er kalde og vanskelig å varme opp. På fastlandet er det 3 prosent som oppgir dette.

Figur 6. Andel personer i arbeidsstyrken, etter kjønn i Longyearbyen og Norge 2000. Prosent

Figur 7. Boforhold¹ i Longyearbyen og Norge. Prosent

¹ Personer som bor romslig, er aleneboere med tre eller flere rom eller flerpersonshusholdninger med dobbelt så mange rom som personer.

² Trangbodd er aleneboere med ett rom, eller flerpersonshusholdninger med flere personer enn rom. Kjøkken, bad, entre o.l. regnes da ikke som rom.

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000 og Levekårsundersøkelsen 1997.

Tabell 3. Ulike grunner til å bli værende på Svalbard, etter kjønn. Flere grunner kan oppgis. Prosent

	Alle	Menn	Kvinner
Lavere skatt	66	69	61
Unike naturopplevelser	66	69	62
Ektefelle/samboer/ kjæreste har jobb her ..	30	17	47
Gode oppvekstvilkår ...	29	25	33
Bedre velferdstilbud ...	20	19	20
Bedre jobbkarriere	16	17	14
Spennende foreningsliv	13	13	14
Far/mor har jobb her ..	5	7	4
Andre grunner	15	13	18
Tallet på personer	744	415	329

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Botid på Svalbard. Antall og prosent

	Antall	Prosent	Kumulativ prosent
Under 1 år	82	11	11
1 år	117	16	27
2 år	80	11	38
3 år	84	11	49
4-6 år	112	15	64
7-10 år	54	7	71
11-15 år	64	9	80
16-19 år	43	6	86
20 år eller mer	108	15	100

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Botid på Svalbard. Gjennomsnitt, etter kjønn og alder. Antall år

	Alle	Menn	Kvinner
I alt	8,3	9,0	7,4
Alder			
16-24 år	5,9	6,5	5,1
25-44 år	6,3	6,7	5,7
45-66 år	13,1	14,0	11,9

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. Flytteplaner for husholdningen. Prosent

	Prosent
Har klare flytteplaner	15
Regner med å flytte innen 3 år	25
Regner med å bo her minst 3 år til gangen	13
Har ingen flytteplaner, tar ett år av gangen	44
Regner med å bo her resten av livet	2
I alt	99

Kilde: Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Husholdningsutvalget. Statistisk sentralbyrå.

Litteratur

Bø, Tor Petter og Thomas Hugaas Molden (2000): "Arbeid" i *Sosialt utsyn 2000*, Statistiske analyser 35, Statistisk sentralbyrå.

Kirkeberg, Mads Ivar, Bjørn Are Holth og Ayfer E. Storrud (2002): *Pris, forbruk og inntekt. Økonomiske levekår på Svalbard sammenliknet med fastlandet i 1990 og 2000*. Rapport 2002/14, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvind (2000): *Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen 2000. Dokumentasjon og tabellrapport*. Notater 2000/31, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Øyvind (2002): *Levekår i Longyearbyen. En sammenlikning mellom Svalbard og fastlandet*. Rapport 2002/17, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1991): *Prisnivå på Svalbard 1990*. Rapport 91/15.

Statistisk sentralbyrå (1999): *Svalbardstatistikk 1999*, NOS C 537.

Statistisk sentralbyrå (2001): *Svalbardstatistikk 2001*, NOS C 673.

St.meld. nr. 50 (1990-91): *Næringstiltak for Svalbard*.